

Coronamonitor Zuid-Holland #2

De impact van de Corona-uitbraak op de economie van
Zuid-Holland

Datum: 2 april 2020

provincie **HOLLAND**
ZUID

METROPOOLREGIO
ROTTERDAM DEN HAAG

Innovation
Quarter

Inleiding

Voor u ligt de tweede editie van de Coronamonitor Zuid-Holland. Deze monitor is een gezamenlijk product van de Economic Board Zuid-Holland, InnovationQuarter, de Metropoolregio Rotterdam Den Haag en de Provincie Zuid-Holland. De doelstelling van deze monitor is inzicht verschaffen in de economische impact van de COVID-19-uitbraak op de economie van Zuid-Holland. De Zuid-Hollandse economie vormt een belangrijk deel van de Nederlandse economie. Negatieve effecten op de economie van Zuid-Holland zijn dus op nationaal niveau voelbaar.

Aan de hand van actuele cijfers, beelden en analyses beschrijft en duidt deze monitor de zichtbare en de te verwachten economische gevolgen van de COVID-19-uitbraak. De economie van Zuid-Holland heeft een sterk internationaal karakter en is in hoge mate verweven met de Nederlandse en de wereldeconomie. Om die reden is de indeling van deze monitor gelaagd. We starten met een beschrijving van de gevolgen voor de wereldeconomie, vervolgens bespreken we de gevolgen voor de Nederlandse economie en we sluiten af met de gevolgen voor de regionale economie van Zuid-Holland.

Dit is de tweede Coronamonitor Zuid-Holland. De komende periode zullen we deze monitor regelmatig vernieuwen wanneer er nieuwe feiten en cijfers voor handen zijn. Gelet op de snelle ontwikkelingen en de beperkte toegang tot actuele cijfers, spreekt het voor zich dat de analyses in deze monitor voorlopig zijn. Mocht u vragen of opmerkingen hebben over de monitor, dan kunt u contact opnemen met Jan Jacob Vogelaar (janjacob.vogelaar@innovationquarter.nl).

Kerncijfers Zuid-Hollandse economie

Bron: Economic Board Zuid-Holland en Erasmus Centre for Entrepreneurship

	162	miljard euro BNP	– 21%
	1,9	miljoen banen	– 20%
	3,1	miljard euro R&D	– 23%
	75	miljard euro export	– 23%
	595	scaleups	– 21%

I. Gebiedsbeeld

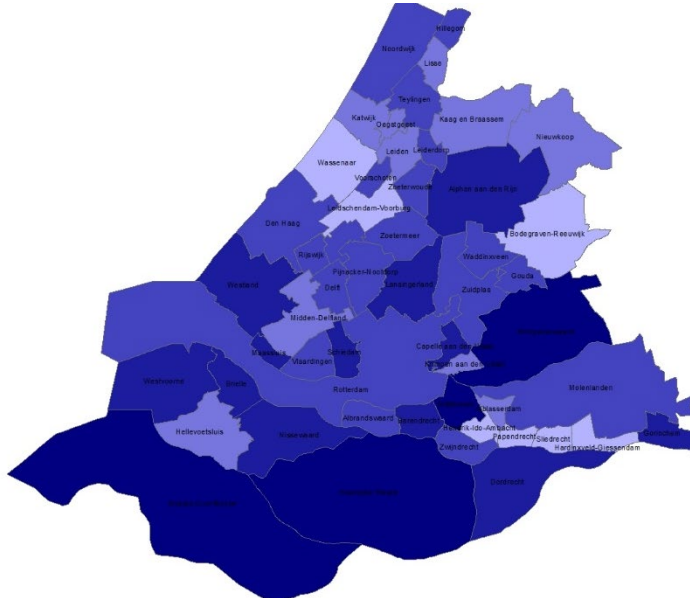
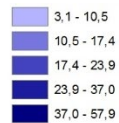
Corona impactmonitor Zuid-Holland #2

Aantal coronabesmettingen

- Wereldwijd: >951.000 cases
- Nederland: 14.697 cases, 5.784 ziekenhuisopnames
- Zuid-Holland: 852 ziekenhuisopnames (14,7%)
- Hoogste concentratie op Goeree-Overflakkee

In het ziekenhuis opgenomen COVID-19 patiënten Zuid-Holland

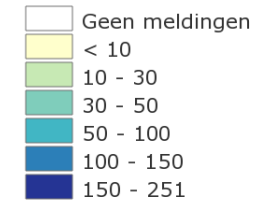
Per 100.000 inwoners per gemeente tot en met 02-04-2020.

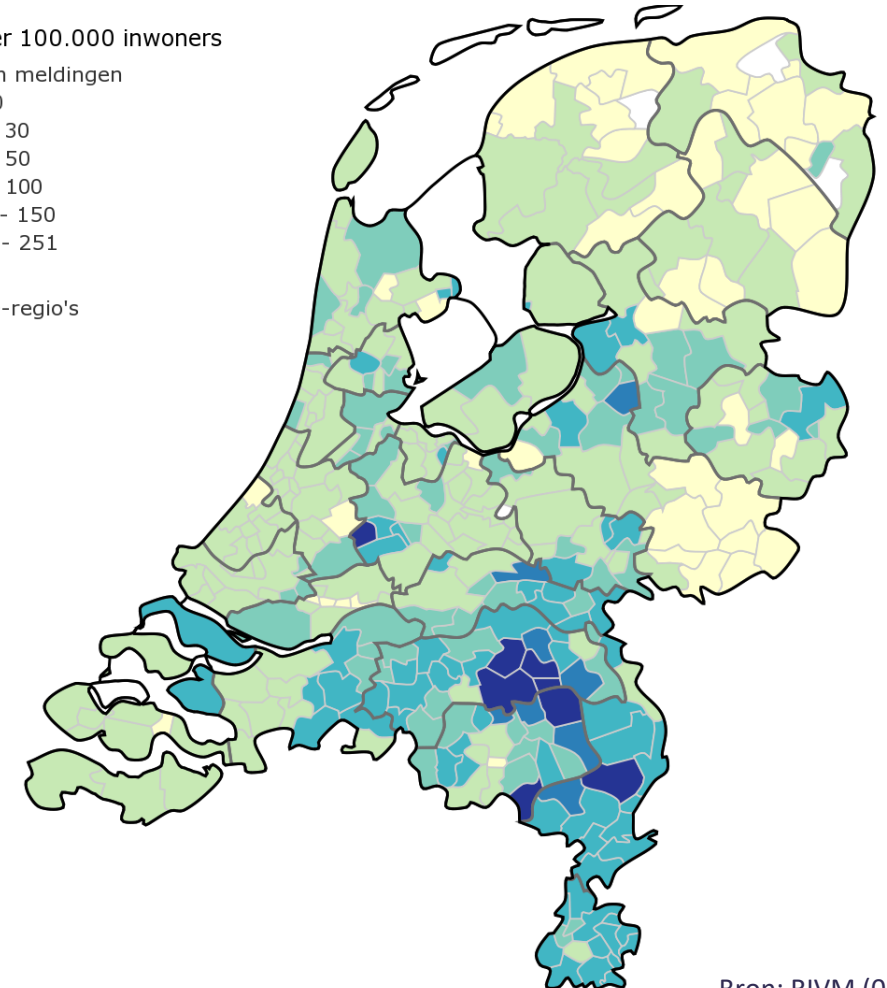
In het ziekenhuis opgenomen COVID-19 patiënten

Per 100.000 inwoners per gemeente tot en met 2-4-2020

Aantal per 100.000 inwoners

— GGD-regio's

II. Effecten wereldeconomie en Nederlandse economie

Corona impactmonitor Zuid-Holland #2

Wereldeconomie

Eerste beelden:

- De aandelenbeurzen hebben **positief gereageerd op het steunpakket** van 2000 miljard USD dat de Verenigde Staten hebben aangekondigd, maar hebben in maart 2020 historische verliezen geleden. Olieprijzen hebben de afgelopen 18 jaar niet zo laag gestaan.
- Inmiddels hebben meer dan **100 landen reisrestricties** opgelegd, de Europese buitengrenzen zijn vrijwel volledig gesloten.
- Aantal vluchtboekingen en **consumentenvraag zijn drastisch gedaald**. Binnen een week hebben 3 miljoen Amerikanen een ww-uitkering aangevraagd.
- Vrijwel alle Fortune-1000-bedrijven hebben een toeleverancier (tier 1 / tier 2) die is geraakt door het virus.
- De Europese Centrale Bank heeft het Pandemic Emergency Purchase Programme aangekondigd t.w.v. €750 miljard.
- EU-lidstaten komen met eigen steunpakketten, de verschillen in omvang zijn groot.

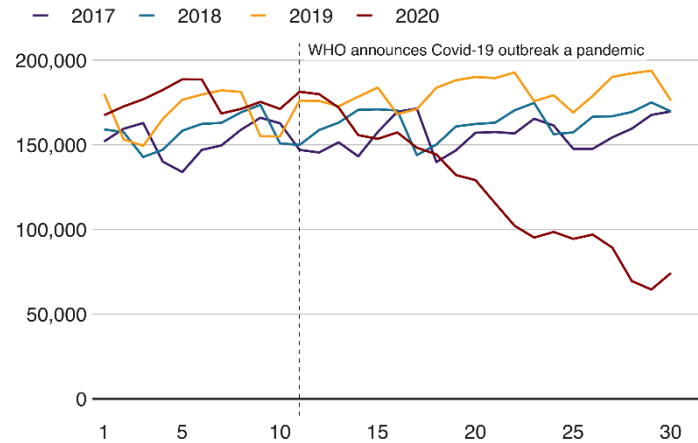
Verwachte effecten:

- Sterke afname economische groei leidend tot een **recessie**.
- Mogelijk verdere **afname productiviteitsgroei**, omdat R&D-budgetten worden aangewend voor dagelijkse operatie.
- Mogelijk significante **verandering globale waardeketens** na de coronacrisis.

Wereldeconomie

Far fewer flights

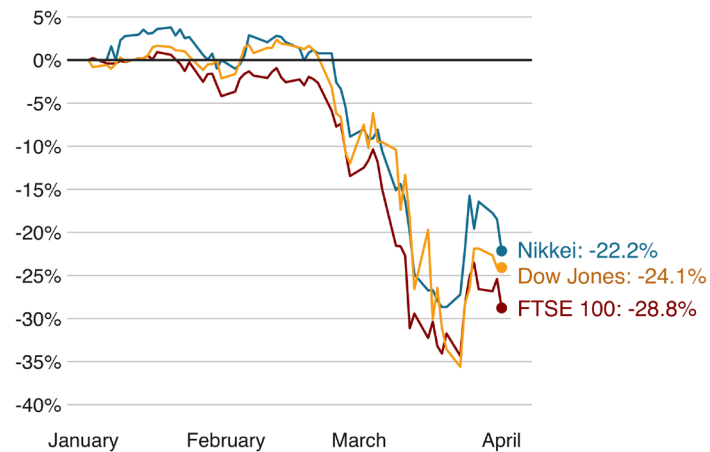
Number of total daily flights in March

Source: Flightradar24, 31 March 2020, 10:45 GMT

BBC

The impact of coronavirus on stock markets since the start of the outbreak

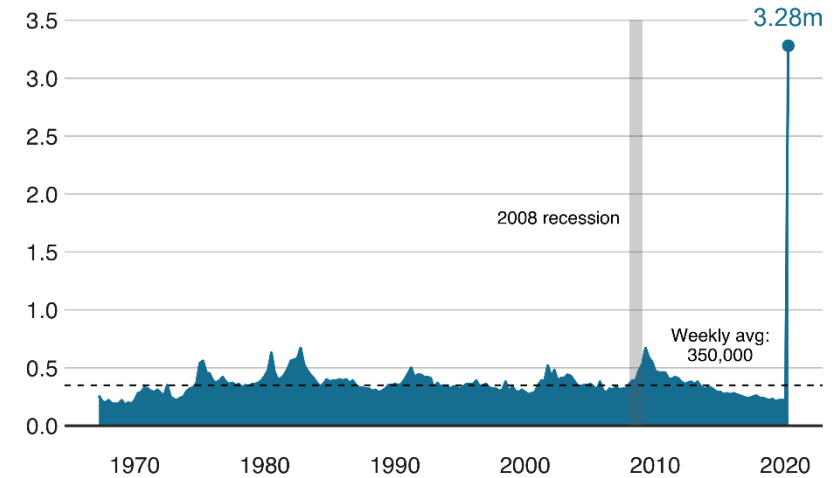

Source: Bloomberg, 01 April 2020, 09:00 GMT

BBC

Historic surge in US unemployment benefits

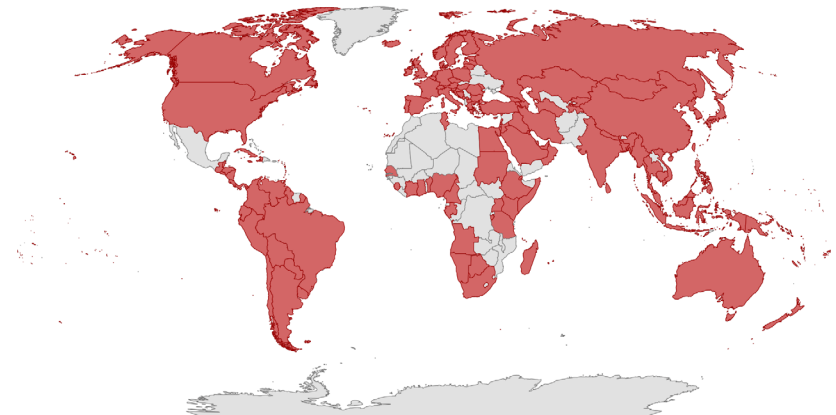
More than 3 million people file claims as coronavirus hits

Source: US Bureau of Labor Statistics

BBC

More than 100 countries have travel restrictions because of coronavirus

Source: International Air Transport Association, BBC research, 27 March 2020

BBC

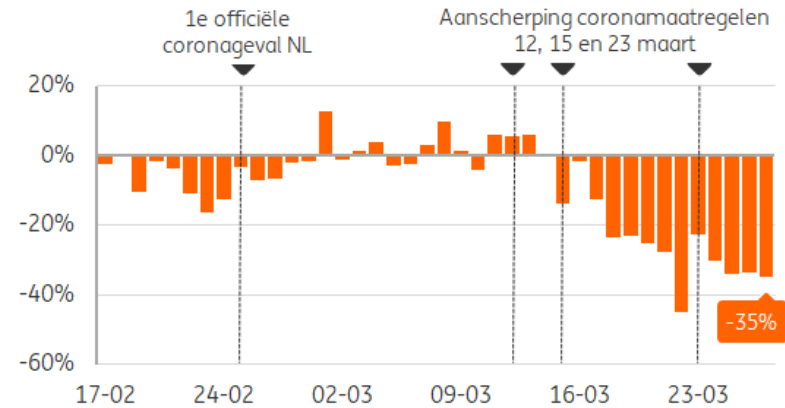
Eerste beelden Nederlandse economie

- **Koersen herstellen zich enigszins in historisch slechte maand voor AEX.** Verlies is ca. 25% t.o.v. midden februari. Die daling raakt onder andere pensioenfondsen, en daarmee merendeel Nederlanders.
- **Consumentenvraag stukt.** Consumenten vraag neemt sterk af, dat blijkt onder andere uit analyse pintransacties ABN Amro en ING. Zowel consumenten- als producenten vertrouwen krijgt flinke knauw. De angst voor baanverlies neemt toe.
- **Steunpakket Rijksoverheid.** De Rijksoverheid komt met een omvangrijk steunpakket voor bedrijven en banen:
 - Van de vragen die het Coronaloket van KVK krijgt, gaat inmiddels bijna 60% over de beschikbare overheidsregelingen.
 - Uit een enquête van AWWN blijkt (100 leden, 24 maart '20) dat 40% van de bedrijven voornemens is gebruik te maken van de Noodmaatregel overbrugging voor werkbehoud.
- **Impact op bedrijven.**
 - Bijna 80% van de brancheorganisaties geeft aan de komende 3 maanden te worden getroffen door de crisis, blijkt uit een enquête van VNO-NCW. Werkgevers verwachten een terugval in omzet van 25% in maart en 50% in april.
 - Van de bedrijven overweegt 16% om een of meer bedrijfsvestigingen te sluiten of is daar al mee bezig.
 - Desondanks zetten meeste bedrijven in de tot voor kort krappe arbeidsmarkt in op behoud van personeel. Een op de tien werkgevers geeft aan afscheid te nemen van flexibel personeel. Drie op de tien houden de optie open om dat alsnog te doen.
 - FNV schat dat er inmiddels 75.000–100.000 ww-aanvragen zijn gedaan.
- **Geen dividenduitkering door banken.** De Europese Centrale Bank en de Nederlandsche Bank hebben Nederlandse banken opgeroepen voorlopig geen dividend uit te keren. ABN Amro, ING en Rabobank hebben aangegeven hier gehoor aan te geven.

Eerste beelden Nederlandse economie

Totaal aantal pintransacties 35% lager dan jaar eerder

Verandering aantal pintransacties ten opzichte van een jaar eerder

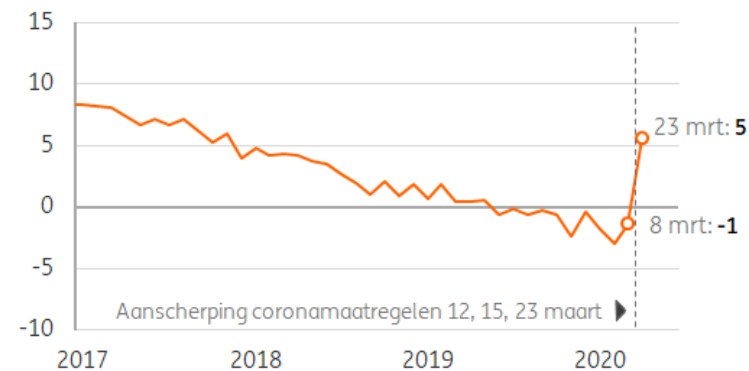

Laatste datapunt: vrijdag 27 maart 2020

Bron: ING

Angst om baan te verliezen in maart toegenomen

Saldo van positieve en negatieve antwoorden op vraag 'bent u weleens bang om uw baan te verliezen?'

Bron: ING Vraag van Vandaag

AEX index
INDEXEURO: AEX

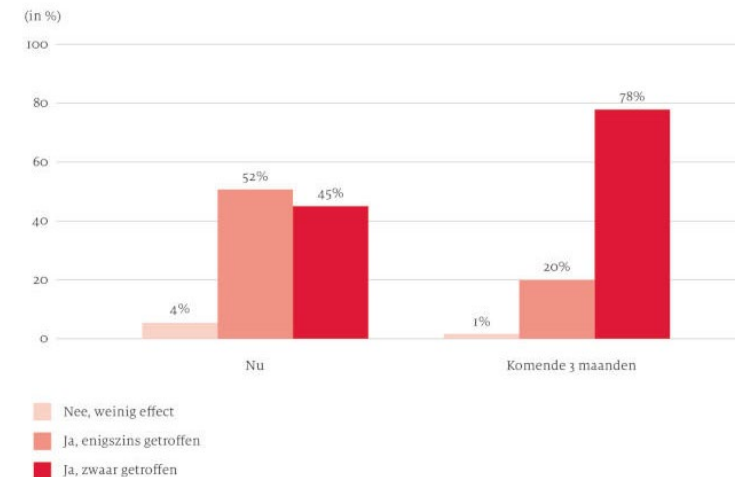
477,55 +6,26 (1,33%) ↑

2 Apr, 13:41 CEST · Disclaimer

1 day 5 days 1 month 6 months YTD 1 year 5 years Max

WORDT UW BRANCHE NU EN IN DE KOMENDE DRIE MAANDEN GETROFFEN DOOR DE GEVOLGEN VAN DE CORONACRISIS?

Bron: AEX, ING, VNO-NCW.

Verwachtingen Nederlandse economie

➤ Recessie onvermijdelijk

- De lengte en diepte van de recessie zijn nog lastig voorspelbaar, maar een recessie lijkt onvermijdelijk. Er is sprake van een gecombineerde vraag- en aanbodschok in de economie.
- Het CPB heeft vier scenario's doorgerekend. Afhankelijk van het scenario krimpt de economie 1,2% tot 7,7%. In het lichtste scenario herstelt de economie al in het derde kwartaal van 2020.
- ABN Amro verwacht een diepe, kortstondige recessie, waarbij de economie 3,5% krimpt. Herstel wordt verwacht in 2021.
- Relatief liquide huishoudens en bedrijfsleven kunnen schokken mogelijk enigszins opvangen.

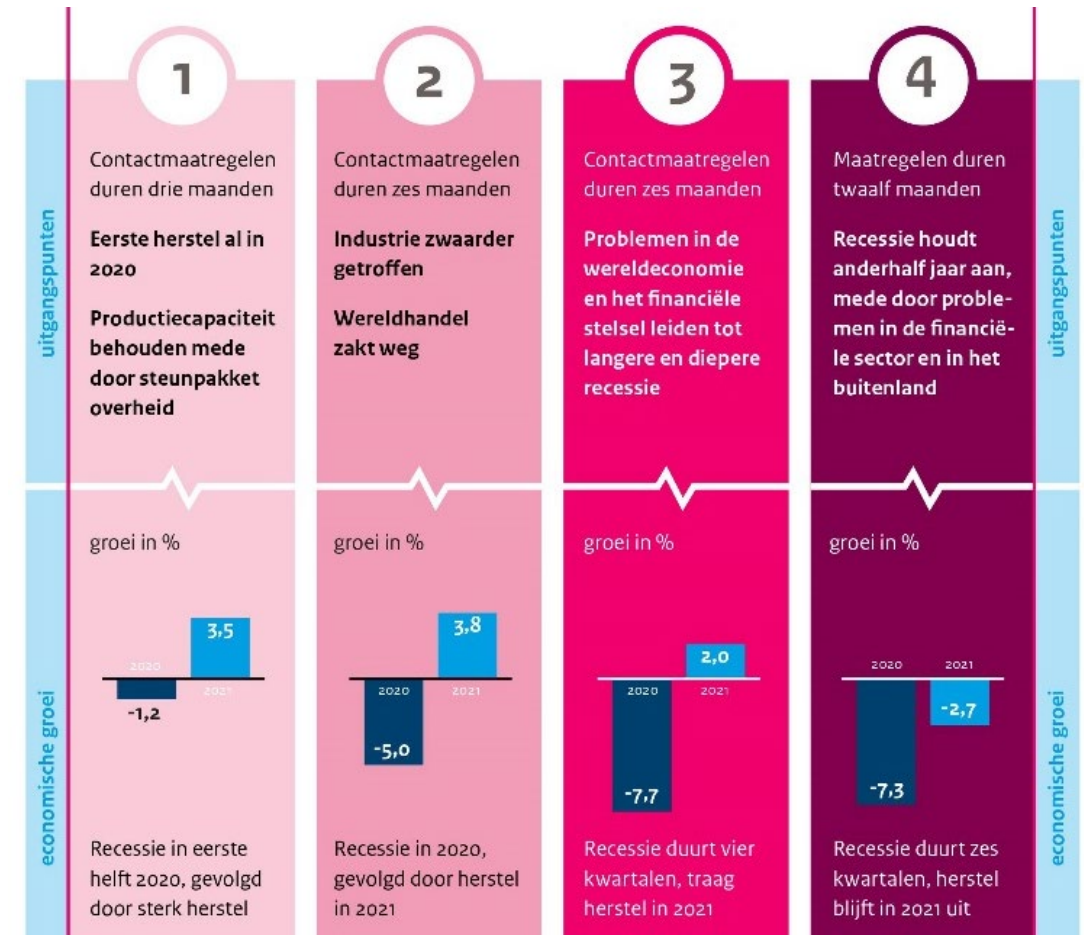
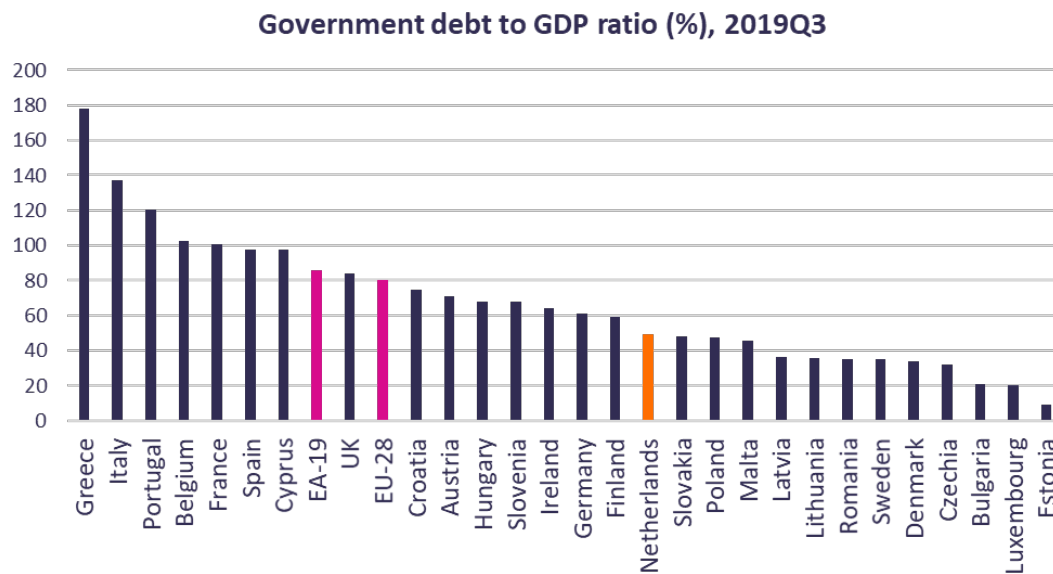
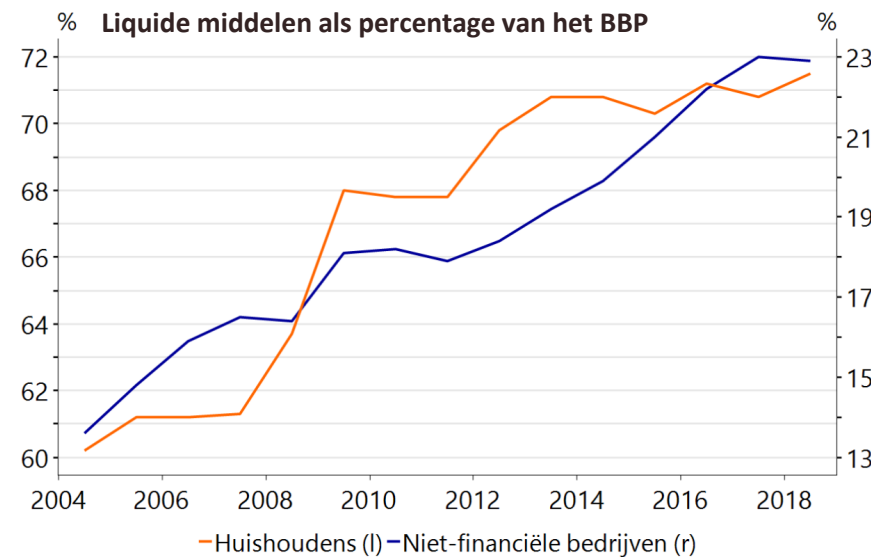
➤ Oplopende staatschuld blijft te dragen

- Nederlandse overheidsschuld (% van BBP) is relatief laag t.o.v. andere EU-lidstaten, dat geeft ruimte. Zowel CPB als DNB concluderen: staatsschuld blijft te dragen. Zelfs met aangekondigde steunmaatregelen, die volgens schatting ING kunnen oplopen tot €61 miljard, blijven we waarschijnlijk onder de EBU-norm van 60%.

➤ Waardeketens veranderen

- Het is mogelijk dat globale waardeketens worden verlegd. Kostenefficiëntie is niet langer het enige criterium.
- Daarnaast nemen de voorraden in Nederland mogelijk toe. Pieter Hasekmap, directeur CPB: *“Bedrijven zijn erg afhankelijk geworden van internationale waardeketens. Veel just in time delivery, weinig voorraden.”*

Verwachtingen Nederlandse economie

III. Effecten Zuid-Holland en sectoren

Corona impactmonitor Zuid-Holland #2

Zuid-Hollandse economie

Relevante kenmerken economie Zuid-Holland:

- Breed palet aan sectoren vertegenwoordigd.
- **Internationale economie:** 23% van Nederlandse export, internationaal talent en internationaal opererende kennisinstellingen.
- Relatief **grote maakindustrie**.

Verwachtingen:

- Vrijwel **alle sectoren** zullen negatieve gevolgen ondervinden van uitbraak coronavirus. Sectoren die afhankelijk zijn van de bestedingen van consumenten worden het hardst geraakt.
- Verwachting economische groei Zuid-Holland was voor 2020 positiever dan Nederlands gemiddelde als gevolg van: groei dienstensector (relatief geconcentreerd in Zuid-Holland), hoger export en hogere overheidsconsumptie die concentreert in Den Haag.
- **Groeiverwachting** export en dienstensector moet worden **bijgesteld**.
- Internationaal opererende bedrijven **verleggen op termijn waardeketens** en gaan dichterbij klanten produceren. Mogelijk meer productie en opslag dichterbij huis (bv. in Europa).

Uitbraak coronavirus kent vooral negatieve gevolgen voor de meeste sectoren

Inschatting van de effecten op Nederlandse sectoren

	Impact op de vraag		Impact op inkoopkosten*		Impact op productie**	
	Nu	Komende maanden	Nu	Komende maanden	Nu	Komende maanden
Agrarische sector						
Bouw						
Detailhandel		-	-	-		-
Groothandel	-	-	+/-	+/-	-	-
Horeca & toerisme	-	-				-
Industrie	-	-	+/-	+/-	-	-
Transport & opslag	-	-	+	+	-	-
Zakelijke diensten						
Onderwijs						-
Overheid						
Zorg en Welzijn	+	+		-		-

- = Negatief effect

+

= "Positief" effect

+/- = Zowel "positieve" als negatieve effecten

*bijv. transportkosten, olieprijs

**bijv. verstoring in toeleverketen, groter risico op ziekte werknemers

Bron: ING Economisch Bureau

Bron: ABN AMRO, ING, WEF.

Haven en logistiek

Eerste beelden:

- Internationale toeleverketens worden hard geraakt, dat raakt **vrijwel alle goederen** die worden in- en uitgevoerd in de Rotterdamse haven.
- Afname van internationale productie zorgt voor een **afname van vrachtvolumes**.
- Ook zijn er (Europese) restricties voor (vracht-)vervoer en is het containertransport naar China verstoord. Er is met name een **gebrek aan koelcontainers**, die stil zijn komen te staan in China.
- Veel transportbedrijven melden personeelsoverschotten.
- Het coronavirus zorgt voor ca. **120 miljoen euro per maand aan schade** in de binnenvaart, melden Koninklijke BLN-Schuttevaer en CBRB in een eerste inschatting. Het gaat dan onder meer om economische schade door annuleringen en minder vervoer.

Verwachtingen:

- Containervolumes zullen verder afnemen.
- ABN Amro verwacht een volume-**afname van 6%** voor de logistieke sector.

High tech systemen en materialen

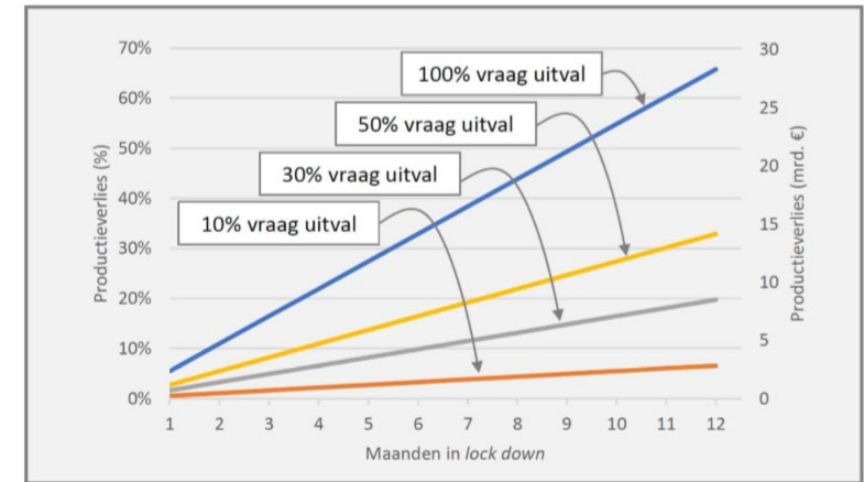
Eerste beelden:

- Druk op **vraag en aanbod**: bedrijven zijn onderdeel van complexe internationale waardeketens, zowel aanbod (bv. Chinese producenten van halffabricaten) als vraag (buitenlandse afnemers).
- Installaties ter plekke zijn onmogelijk dus **orders kunnen niet worden afgemaakt** en producten niet afgeleverd (zeker in buitenland). Dat leidt tot hogere opslagkosten.
- Ook acquisitie wordt daardoor lastiger, vraaguitval kan leiden tot hoge productie verliezen.
- Tegelijkertijd valt de afname in nieuwe orders voor de brede industrie nog relatief mee, zo blijkt uit cijfers van de Nederlandse inkoopmanagersindex voor de industrie. **Met een score van 50,5 scoort Nederland boven het EU-gemiddelde van 44,5. Italië zakt naar 40,3.**
- Er ontstaan **arbeidstekorten**, omdat personeel met lichte klachten wordt geacht uit voorzorg thuis te blijven.

Verwachtingen:

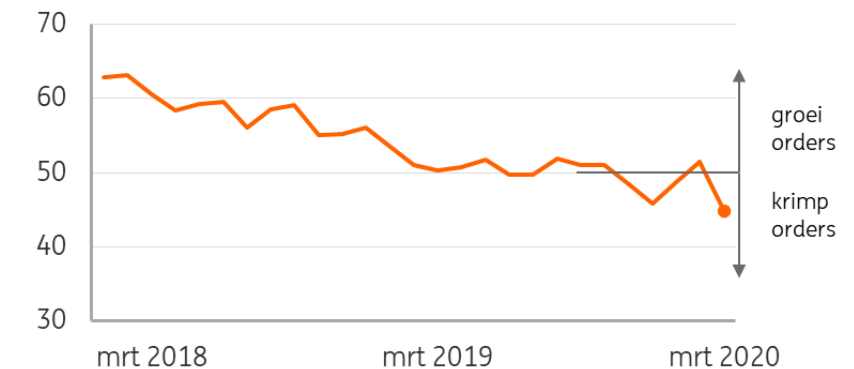
- ABN Amro verwacht een volume **afname van 10%** voor de brede industrie.
- De sector verwacht dat met name **investeringen in machines sterk terugvallen**.
- Van de metaalbedrijven geeft 86% aan nu of op de korte termijn problemen te verwachten als gevolg van het coronavirus.

Figuur 3. Cumulatief productieverlies technologische industrie over tijd bij verschillende mate van vraaguitval binnen Europa

Nieuwe orders industrie in maart nog beperkt omlaag

Index, hoger dan 50 wijst op groei t.o.v. een maand eerder, lager dan 50 wijst op krimp t.o.v. een maand eerder.

Bron: NEVI

Bron: ABN AMRO, FME, Holland Instrumentation, ING, Metaalunie, NEVI.

Tuinbouw

Eerste beelden:

- Acute vraaguitval en haperende logistiek.
- Sierteelt wordt in het bijzonder hard geraakt. Van de ca. 7.000 MKB- en familiebedrijven in de sierteeltketen zijn de eerste bedrijfssluitingen een feit.
- De crisis raakt **elke schakel in de keten** van uitgangsmateriaal tot productie, handel, verwerking en verkoop.

Verwachtingen:

- De schade voor de Nederlandse landbouw als geheel wordt geschat op €5 miljard. De Regiegroep Coronacrisis Tuinbouw schat dat voor de sierteelt de **schade oploopt naar €2,2 miljard**.
- **Arbeidstekorten voor oogst**, omdat Oost-Europese gastarbeiders (merendeel Pools) huiswaarts is gegaan. In de glastuinbouw maakt 31% van de bedrijven gebruik van gastarbeiders.

Geschatte schade Nederlandse sierteelt Schatting Regiegroep Coronacrisis Tuinbouw

Veredeling en vermeerdering	€300 miljoen
Teelt en afzet snijbloemen	€500 miljoen
Potplanten	€685 miljoen
Teelt en afzet van bollen	€340 miljoen
Boomkwekerij	€230 miljoen
Veilingen	€90 miljoen
Totaal	€2,2 miljard

Life sciences and health

Eerste beelden:

- Veel bedrijven in de sector opereren in internationale waardeketens en zijn voor hun werkzaamheden afhankelijk van buitenlandse toeleveranciers.
- In verband met het vertraging van onderzoek en clinical trials worden milestones niet gehaald en is er **extra financiering nodig**.
- Voor sommige bedrijven in de sector zorgt de uitbraak voor een **sterke toename van de werkdruk**. Verschillende bedrijven proberen geneesmiddelen of vaccins te ontwikkelen die het coronavirus kunnen stoppen. Daarnaast is de druk op de productie van medische apparatuur en technologie (zoals beademingsapparatuur) als gevolg van het coronavirus sterk toegenomen.
- Johnson & Johnson investeert samen met de Amerikaanse regering één miljard dollar in de productie van een **mogelijk covid-19-vaccin**, het vaccin wordt ontwikkeld door Zuid-Hollandse farmaceut Janssen V&P in Leiden.
- Een aantal bedrijven in de digital health kan snel schalen als gevolg van de coronacrisis.

Verwachtingen:

- Er ontstaan kansen bedrijven die **digitale zorgconcepten** ontwikkelen en meer **data-oplossingen** vinden hun weg naar de zorg (bv. voorspelmodellen of modellen voor eerste triage).
- Het kabinet verkent de mogelijkheid om meer **medicijnproductie in Nederland** te doen.

FARMACIE

Leids coronavaccin mogelijk begin volgend jaar beschikbaar

➤ **Ontwikkeling vaccin in Leiden gaat voorspoediger dan gedacht**

➤ Eerste tests op mensen begin september, mogelijk eerder

➤ Johnson & Johnson investeert \$1 mrd in het coronavaccin

Thieu Vaessen
Amsterdam

De ontwikkeling van een coronavaccin in Leiden verloopt voorspoediger dan verwacht. Het grote Amerikaanse medisch concern Johnson & Johnson heeft gisteren laten weten dat het zijn Leidse coronavaccin hopelijk begin volgend jaar kan inzetten bij noodsituaties. De onderneming spreekt zelf van 'een sterk versneld tijdpad'.

Om snelle beschikbaarheid mogelijk te maken, gaat Johnson & Johnson \$1 mrd investeren in de ontwikkeling en productie van het vaccin. Een belangrijk deel van dat geld gaat naar de vestiging in Leiden, waar het bedrijf zijn vaccinactiviteiten heeft geconcentreerd.

Het Amerikaanse bedrijf maakte gisteren ook bekend dat de eerste tests op mensen in begin september kunnen plaatsvinden. Dat is twee maanden eerder dan verwacht. Met de zinsnede 'in elk geval in september' houdt het de mogelijkheid van verdere versnelling open.

Wereldwijd werken tientallen bedrijven en onderzoeksinstituten aan een vaccin tegen het nieuwe coronavirus, dat al meer dan 36.000 dodelijke slachtoffers heeft geëist. Het dochterbedrijf Janssen van Johnson & Johnson heeft in Leiden meer dan honderd mensen ingezet. Daar komen nu tientallen nieuwe mensen bij.

Topman Paul Stoffels van Janssen heeft een 'redelijk groot vertrouwen' dat zijn bedrijf erin

zal slagen een bruikbaar vaccin te maken, zo zei hij gisteren in een gesprek met het FD. Stoffels baseert zijn optimisme op de successen die het bedrijf heeft gehad bij de ontwikkeling van vaccins tegen ebola en het zikavirus. Janssen heeft eerder belangrijke stappen gezet in de ontwikkeling van een eerste effectief vaccin tegen hiv.

De investering van \$1 mrd is ook bestemd voor uitbreiding van de productiecapaciteit naar 1 miljard doses per jaar. De huidige fabriek in Leiden kan 300 miljoen doses produceren. Johnson & Johnson is van plan om in de VS een tweede vaccinfabriek te bouwen.

Johnson & Johnson kondigde gisteren eveneens aan dat een goedgekeurd vaccin uiteindelijk tegen kostprijs ter beschikking zal komen. Het middel zal 'betaalbaar' zijn. Met die verklaring wil het concern volgens Stoffels een mogelijke discussie over de prijsstelling voorkomen.

Janssen bepaalde gisteren ook met welk experimenteel vaccin de onderneming verder gaat. Afgelopen maanden bekeek de onderzoeksafdeling in Leiden tien mogelijke vaccins tegen het coronavirus. Die middelen zijn getest op hun effectiviteit en hun reproduceerbaarheid. Het onderzoek staat onder leiding van de Nederlandse hoogleraar Hanneke Schuitmaker.

Nu één kandidaat-vaccin is geselecteerd, gaat Janssen in Leiden beginnen met grootschalige productie van het middel. Een vroegtijdige start is noodzakelijk, omdat gebruik wordt gemaakt van biologische processen die niet snel zijn op te schalen.

De eerste tests met het vaccin op mensen zullen buiten Nederland plaatsvinden. Janssen besloot al eerder in principe uit te wijken naar de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, omdat de Nederlandse procedures te tijdrovend zouden zijn.

In België werkt Janssen ook aan medicijnen voor de behandeling van patiënten die al covid-19 hebben. Covid-19 is de ziekte die wordt veroorzaakt door het nieuwe virus sars-CoV-2. Een vaccin moet voorkomen dat mensen ziek worden.

Bij de ontwikkeling van zijn coronavaccin krijgt Janssen steun van de Amerikaanse overheid, met name van het Amerikaanse agentschap Barda. Het agentschap betaalt ook een deel van de investeringssom van \$1 mrd.

**Johnson & Johnson
zegt dat een
goedgekeurd vaccin
tegen kostprijs ter
beschikking komt**

Detailhandel

Eerste beelden:

- De detailhandel (ca. 200.000 arbeidsplaatsen in Zuid-Holland) wordt hard geraakt door sterke vraaguitval, als gevolg van genomen crisismaatregelen. Het aantal **pintransacties** in kleding- en schoenenwinkels is ruim **80% lager** dan normaal.
- Bureau RMC constateert dat de **winkelstraten vorige week 79% rustiger** waren dan in 2019. 32% van de Zuid-Hollandse detailhandel is gesloten.
- **Bouwmarkten en supermarkten profiteren.** In supermarkten licht het gemiddelde pin bedrag gemiddeld 16% hoger. Bij bouwmarkten is het aantal pintransacties met 40% toegenomen.

Verwachtingen:

- ABN Amro verwacht een volume afname van 8% voor de sector.
- Als de crisis langer duurt treedt er mogelijk een blijvend substitutie effect op van offline naar online.
- Consumenten stellen grote aankopen uit. Situatie in het bijzonder **problematisch voor seizoensgebonden producten** waarbij inhaalvraag (uitstel) niet mogelijk is. Van uitstel komt daar afstel.

Toerisme

Eerste beelden:

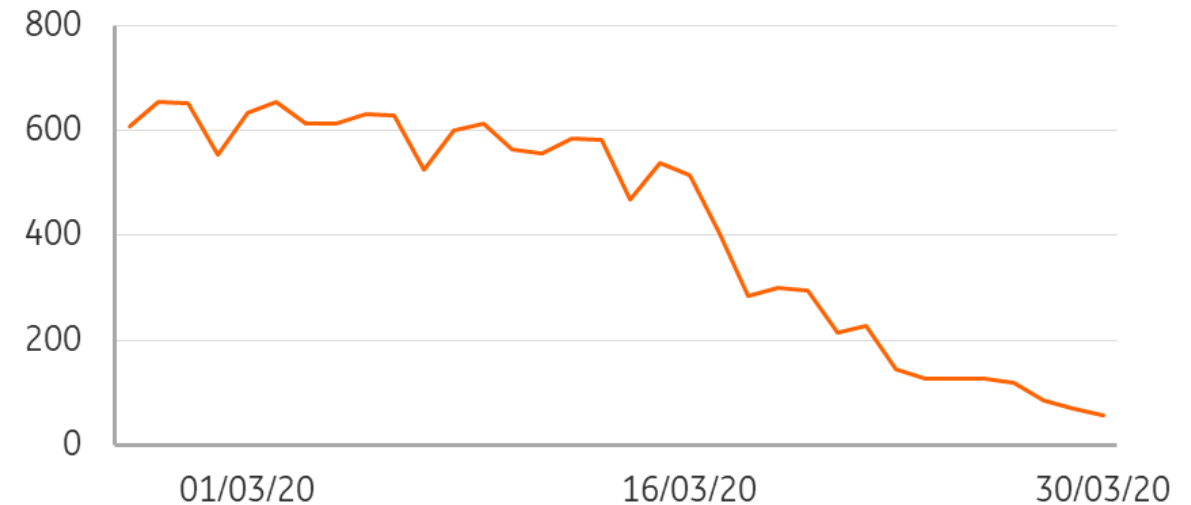
- De horeca (ca. 70.000 arbeidsplaatsen in Zuid-Holland) wordt erg hard geraakt door de crisis. **Afname zichtbaar in pinbetalingen van 80%.**
- Restaurants en cafés zijn gesloten, maar ook hotels draaien minder omzet door wegblijvende zakenreizigers en toeristen.
- Deel van het geld dat mensen normaalgesproken uitgeven aan horeca wordt **nu uitgegeven in supermarkten.**

Verwachtingen:

- ABN Amro verwacht een volume afname van 15%.
- Luchtvaartmaatschappijen gaan het **slechtste jaar ooit** tegemoet.

Aantal vluchten op Schiphol eind maart naar minimaal niveau

Aantal uitgevoerde vluchten op Schiphol per dag

Bron: Flightradar24.com, ING Economisch Bureau

Startups en scale-ups

Eerste beelden:

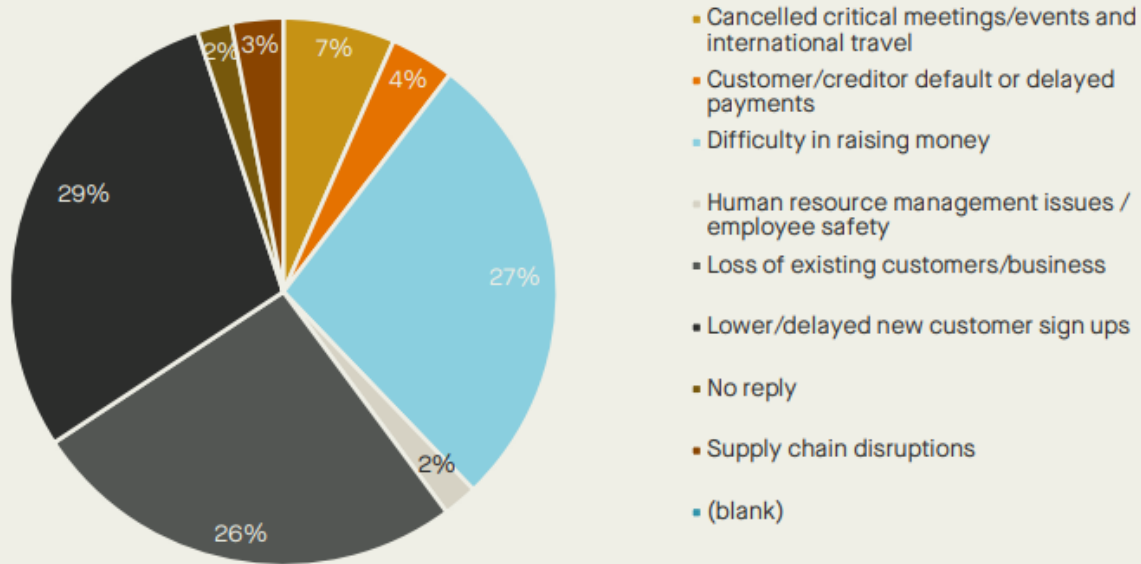
- **Liquiditeit is een grote zorg** voor startups en scale-ups. Het merendeel van de startups heeft €100.000 tot €400.000 nodig om de komende drie maanden te overleven. Daarnaast verwacht ruim een kwart van de bedrijven dat het ophalen van een nieuwe financieringsronde de komende periode lastig wordt.
- Het aantrekken van nieuwe klanten en het behouden van bestaande klanten (**vraaguitval**) zijn grote zorgen. De helft van de startups heeft al omzetverlies geleden.
- Door deze combinatie van factoren **verwacht 86%** van de bedrijven aan binnen 6 maanden **in de financiële problemen te komen**. Overbruggingsfinanciering wordt genoemd als de belangrijkste behoefte van startups.
- Startups en scale-ups komen **beperkt in aanmerking** voor het huidige steunpakket van de overheid. Vanuit de ROM's wordt samen met het ministerie van EZK, TechLeap en InvestNL hard gewerkt aan een aanvullend pakket aan crisismaatregelen, waaronder brugfinanciering, voor deze doelgroep.
- Startups in de hele vroege fase (proof-of-concept) worden minder hard geraakt omdat zij bezig zijn met de ontwikkeling van een product en nog geen omzet maakten. Wel is het ophalen van vervolfinanciering ook voor deze groep momenteel erg lastig.

Verwachtingen:

- De risico's voor startups en scale-ups zijn groot. Circa de helft van deze bedrijven dreigt de komende 3-4 maanden in acute financiële nood te komen. Naast het nemen van kosten reducerende maatregelen is het beschikbaar komen van **overbruggingsfinanciering** voor deze doelgroep cruciaal.

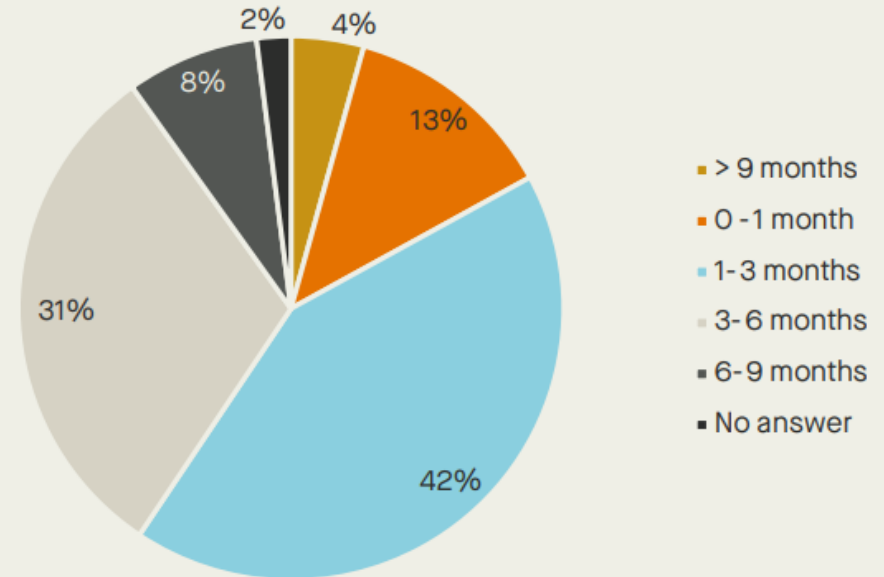
Startups en scale-ups

What concerns you most about the current Corona Virus situation?

Bron: Techleap enquête (25 maart 2020), n = 445.

When do you expect the financial impact to become critical?

IV. Maatregelen Rijksoverheid en decentrale overheden

Corona impactmonitor Zuid-Holland #2

Maatregelen Rijksoverheid

Rijksoverheid

Noodpakket voor banen en economie

Tijdelijke financiële regelingen

✓ = regeling is open

Tegemoetkoming inkomsten en salarissen		
Noodmaatregel Overbrugging voor Werkgelegenheid (NOW)	Voor wie? Werkgevers met ten minste 20% omzetverlies	Waar aanvragen? UWV.nl
Coulance rond schriftelijk vastleggen vast contract ✓	Werkgevers	Belastingdienst.nl/coronavirus
Overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo) ✓	Zelfstandig ondernemers, waaronder ZZP'ers	Eigen gemeente
Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 (TOGS) ✓	MKB ondernemers die direct getroffen worden door overheidsmaatregelen**	rvo.nl/tegemoetkomingcorona
Uitstel belastingen		
Uitstel van belastingbetaling ✓	Alle ondernemers en zzp'ers	Belastingdienst.nl/coronavirus
Verlaging invorderingsrente ✓	Alle ondernemers en zzp'ers	Gaat automatisch
Verlaging belastingrentes	Alle ondernemers en zzp'ers	Gaat automatisch
Wijziging voorlopige aanslag ✓	Alle ondernemers en zzp'ers	Mijn Belastingdienst (Zakelijk)
Toerismebelasting	Bedrijven in horeca en vrijetijdbranche	Eigen gemeente
Versoepeling kredieten		
Verruiming Borgstelling MKB	ZZP en MKB*	Uw kredietverstrekker
Borgstellingskrediet Landbouw (BL) ✓	Agrarisch ondernemers	Uw kredietverstrekker
Garantie Ondernemingsfaciliteit (GO-regeling) ✓	MKB en Grootbedrijf	Uw kredietverstrekker
Qredits ✓	Zelfstandigen en mkb	Qredits.nl

* m.u.w. erboef sectoren, zie rvo.nl/omkb

** mits fysieke inrichting buitenshuis en actief in geselecteerde sectoren

27 maart 2020

- Meer informatie over de getroffen maatregelen voor ondernemers vindt u op het KvK Coronaloket: <https://www.kvk.nl/corona/>.

Maatregelen overheden Zuid-Holland

Maatregelen van Rotterdam & Den Haag

Voorlichting, communicatie en dienstverlening

1. Uitbreiding informatievoorziening voor ondernemers (waaronder ZZP-ers):
 - Extra inzet via ondernemersloket (telefonisch, mail en website)begeleiding
 - Hulp bij aanvragen Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkbehoud.
 - Gebeurt ook veel in de stad zelf
2. Opschaling dienstverlening van bureau zelfstandigen.
3. Extra inzet op accountmanagement bedrijven.
4. Deelname gemeentelijk crisisteam met vertegenwoordigers bedrijfsleven.

Tijdelijke stimulerende maatregelen

1. Coulant omgaan met prestatieafspraken in subsidievoorwaarden.
2. Faciliteren van afhaal- & bezorgdiensten: parkeren, laden/lossen, openings- en sluitingstijden en versneld opnemen in exploitatievergunning.
3. Tijdelijke openstelling groothandels voor particulieren.
4. Extra lokaal en sociaal inkopen/opdracht verlenen waar (wettelijk) mogelijk.
5. Inspanningen om omzetverlies in te lopen, bijvoorbeeld via tijdelijke extra marketing.

Maatregelen voor verlichting van liquiditeitsdruk 1/2

1. Uitstellen betaling: toeristenbelasting, OZB-heffing, bedrijfsparkeervergunningen.
2. Opschorten heffing Bedrijveninvesteringszones (BIZ).
3. Maatwerkmogelijkheden huur en heffing gemeentelijk vastgoed en grond.
4. Betalingsregeling bij achterstallige belastingbetalingen.
5. Verlaging invorderingsrente van 4% naar 0,01 %.
6. Opschorten boetes, aanmaningen en beslaglegging.
7. Uitstellen betalingen via eenvoudige aanvraag. Extra ambtelijke
8. Uitstellen van dividendbetalingen.
9. Versnelde bevoorschotting van subsidies.
10. Ongebruikte ruimte van EU subsidies inzetten voor Corona-maatregelen.
11. *Kredietverstrekking aan individuele bedrijven is complex. Wie help je wel en wie niet? Staatssteun? Level Playing Field? Wie heeft goede ideeën?*

Vervolgstappen

1. Focus op uitwerking en uitvoering
2. Aandacht voor sectoren die buiten de rijksmaatregelen vallen (o.a. start ups/scale ups, OV bedrijven, en ?)
3. Midden lange termijn en lange termijn stappen
4. Monitoring

➤ Naast de Rijksoverheid komen ook diverse Zuid-Hollandse gemeenten en de provincie met maatregelen. Ter illustratie een overzicht van de maatregelen van Rotterdam en Den Haag. Informatie vindt u op de websites van de verschillende gemeenten en de provincie.

V. Bronnen

Corona impactmonitor Zuid-Holland #2

Bronnen

- ABN AMRO (2020). Invloed coronacrisis op Nederlandse economie. Via: <https://insights.abnamro.nl/2020/03/invloed-coronacrisis-op-nederlandse-economie/AWVN> (26 maart 2020). Effecten van de coronacrisis op bedrijven.
- BBC (16 maart 2020). Coronavirus: A visual guide to the economic impact. Via: <https://www.bbc.com/news/business-51706225>
- Bureau Louter (16 maart 2020). Ontwikkelingen Corona besmettingen. Via: https://www.bureaulouter.nl/index.php?url=https://www.bureaulouter.nl/index_php_qstn_
- Bureau RMC (2020). Corona en de drukte in de winkelstraten. Via: <https://www.rmc.nl/>
- CBS (2020). Op consumenten gerichte branches veel negatiever over economisch klimaat. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/14/op-consumenten-gerichte-branches-veel-negatiever-over-economisch-klimaat>
- CBS (2020). Producentenvertrouwen daalt in maart. Via: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/14/producentenvertrouwen-daalt-in-maart#id=undefined>
- CPB (2020). Scenario's coronacrisis. Via: <https://www.cpb.nl/scenarios-coronacrisis>
- Economic Board Zuid-Holland (2019). Economische Monitor Zuid-Holland. Via: https://issuu.com/innovationquarter/docs/economische_monitor_zuid-holland_20
- Erasmus Centre For Entrepreneurship (2019). Scaleup Dashboard 2019. Via: <https://ece.nl/research/scaleup-research/>
- Eurostat (2019). Government debt down to 86.1% of GDP in euro area. Via: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9510404/2-21012019-AP-EN.pdf/97de2ad5-5b7e-4de9-ab36-7bbf8773aad0>
- Financial Times (2020). Coronavirus latest: Oil prices fall to 17-year lows. Via: <https://www.ft.com/content/5919c6fb-1f5f-315d-8353-94f04afc340>
- Financieele Dablad (20 maart 2020). Jonge techbedrijven in acute geldnood. Via: <https://fd.nl/ondernemen/1338563/jonge-techbedrijven-in-acute-geldnood-plan-voor-massaal-krediet-in-de-maak>
- Financieele Dagblad (17 maart 2020). Directeur Planbureau acht een scenario zoals in 2008 heel reëel. Via: <https://fd.nl/economie-politiek/1338337/op-deze-recessie-kan-ik-nog-geen-getal-plakken>
- Financieele Dagblad (31 maart 2020). FNV ziet nu al drie tot vijf keer zoveel WW-aanvragen . Via: <https://fd.nl/economie-politiek/1339470/fnv-veel-meer-ww-aanvragen-door-coronacrisis>
- FME (23 maart 2020). Impact coronavirus Nederlandse technologische industrie.
- Holland BIO (31 maart 2020). Cruciale biotech sector vergt corona-steun op maat. Via: <https://www.hollandbio.nl/nieuws/cruciale-biotech-sector-vergt-corona-steun-op-maat/>
- ING (2020). Coronavirus en de effecten op sectoren. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onze-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/coronavirus-en-de-effecten-op-sectoren.html>
- ING (2020). Coronavirus en effecten op pintransacties. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/onze-economie/de-nederlandse-economie/publicaties/coronavirus-en-effecten-op-pintransacties.html>
- ING. (2019). Arbeidsmarkt blijft zwakke plek in Zuid-Holland. Via: <https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/jouw-provincie/voorzichten-regios/regios/zuid-holland.html>
- InnovationQuarter (2020). InnovationQuarter en het Coronavirus. Via: <https://www.innovationquarter.nl/innovationquarter-en-het-coronavirus/>
- Koninklijke Metaalunie (27 maart 2020). Metaalunie onderzoek naar gevolgen coronavirus: MKB-metaal nu al onder grote druk.

Bronnen

- Kamer van Koophandel (1 april 2020). Nieuwsbrief coronaloket.
- Leiden Bioscience Park (2020). Corona update. Via: <https://leidenbiosciencepark.nl/corona-update>
- LUMC. LUMC doet onderzoek naar nieuwe coronavirus-remmers. Via: <https://www.lumc.nl/over-het-lumc/nieuws/2020/Maart/lumc-doet-onderzoek-naar-coronavirus-remmers/?year=2020&month=2>
- NRC Handelsblad (27 maart 2020). Knot bepleit corona-vangnet voor eurolanden. Via: <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/03/27/knot-bepleit-corona-vangnet-voor-eurolanden-a3995118>.
- Nu.nl (29 maart 2020). Rabobank, ING en ABN keren geen winst uit na oproep ECB en DNB. Via: <https://www.nu.nl/economie/6041193/rabobank-ing-en-abn-keren-geen-winst-uit-na-oproep-ecb-en-dnb.html?redirect=1>
- Rabobank (2020). Blik op de wereld: coronavirus houdt wereldeconomie in zijn greep. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/maart/blik-op-de-wereld/#84618513-80a2-4a52-9661-17fecd895f21>
- Rabobank (2020). Coronavirus duwt economie van de eurozone in een recessie. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/maart/coronavirus-duwt-economie-eurozone-in-recessie/>
- Rabobank (2020). Nederland: coronavirus halveert economische groei. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/maart/nederland-coronavirus-halveert-economische-groei/>
- Rabobank (2020). Sectorprognoses. Via: <https://economie.rabobank.com/publicaties/2020/maart/sectorprognoses-productiedalingen-in-veel-sectoren-door-coronavirus/>
- RIVM (geraadpleegd op 2 april 2020). Coronavirus kaart van Nederland per gemeente. Via: <https://www.rivm.nl/coronavirus-kaart-van-nederland-per-gemeente>.
- RTLZ (2020). Aanvragen werktijdverkorting door het dak: 5000 bedrijven melden zich. Via: <https://www.rtlz.nl/beurs/bedrijven/artikel/5055416/werktijdverkorting-corona-ww-deeltijd-ww-virus-bedrijven-5000>
- Scheepvaartkrant (17 maart 2020). Coronavirus zorgt ook voor maatregelen en problemen in de binnenvaart [dossier]. Via: <https://www.scheepvaartkrant.nl/nieuws/corona-virus-zorgt-ook-voor-maatregelen-en-problemen-de-binnenvaart-dossier>
- Sifted (2020). Fundraising during coronavirus: Are startups screwed? Via: <https://sifted.eu/articles/startup-fundraising-coronavirus/>
- Stec Groep (25 maart 2020). Coronacrisis en retail. Via: <https://stec.nl/coronacrisis-en-retail/03/>
- Stichting MKB financiering (2020). 50.000 non-bancaire gefinancierde ondernemers willen ook Corona-steunmaatregelen. Via: <https://www.stichtingmkbfinanciering.nl/50-000-non-bancaire-gefinancierde-ondernemers-willen-ook-corona-steunmaatregelen/>
- Techleap (2020). The Dutch Tech Ecosystem and COVID-19 report. Via: https://issuu.com/techleap/docs/covid-19_report_march_finalfinal
- The Economist (16 maart 2020). More than 80 countries have imposed travel bans to curb the new coronavirus.
- Trouw (24 maart 2020). Schouten wil Europees geld om faillissementen van boeren te voorkomen. Via: <https://www.trouw.nl/economie/schouten-wil-europees-geld-om-faillissementen-van-boeren-te-voorkomen~b3039b43/?referer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
- Vereniging Innovatieve Geneesmiddelen (maart 2020). Janssen verwacht in september start klinisch onderzoek mogelijk coronavaccin. Via: <https://www.vereniginginnovatieviegeneesmiddelen.nl/nieuwsberichten/2020/03/website/janssen-verwacht-in-september-start-klinisch-onderzoek-mogelijk-coronavaccin>
- VNO-NCW (2020). Enquêteresultaten. Via: <https://www.vno-ncw.nl/forum/enquete-wijst-uit-bedrijfsleven-over-hele-linie-getroffen-door-coronacrisis>
- World Economic Forum (2020). Coronavirus is disrupting global value chains. Here's how companies can respond. Via: <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/how-coronavirus-disrupts-global-value-chains/>